DIN LUPTA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA ÎMPOTRIVA INSTITUIRII DUALISMULUI AUSTRO-UNGAR (1866—1868)

DE

V. RUSSU

Între constantele istoriei poporului român, lupta pentru libertate ocupă un loc de prim ordin. Această luptă, purtată cu arma, cuvîntul sau condeiul, nu a izvorît dintr-o tendință de hegemonie asupra altor popoare ci din aspirația legitimă de apărare a teritoriului și ființei naționale față de acei care, de-a lungul vremurilor, au încercat să ne subjuge sau anexeze.

În această uriașă sforțare a poporului nostru, lupta românilor din Transilvania îndreptată împotriva dualismului austro-ungar se încadrează în mod organic și reprezintă o mărturie grăitoare a eforturilor depuse de generațiile anterioare pentru înfăptuirea României unitare și independente. Această luptă, izvorîtă din tendința de apărare a ființei naționale, impulsionată de dorința înfăptuirii acelui celebru „noi vrem să ne unim cu Țara", a îmbogățit tradițiile progresiste ale istoriei poporului român și a adus o contribuție esențială la realizarea unuia din dezideratele majore ale revoluției de la 1848, și anume, „mîntuirea de orice domnie străină prin unitatea națională" [1]. Ea constituia, în esență, o replică dîrză și categorică față de tendințele acelor care, din interese înguste, dinastice sau de clasă, au încercat prin instituirea unui regim reacționar, să împiedice, sau cel puțin să întîrzie, înfăptuirea unui proces firesc și impus ca necesitate de mersul înainte al istoriei.

După cum se știe, dualismul austro-ungar, rezultat al crizelor succesive care au zguduit îmbătrînitul imperiu al habsburgilor, în perioada

[1] N. Bălcescu, *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*, în *Scrieri sociale*, ed. P. P. Panaitescu, Buc., 1947, p. 174.

cuprinsă între revoluţia de la 1848 şi catastrofala înfrîngere de la Sadowa, constituie, în esenţă, o rezolvare antidemocratică a complicatelor probleme ale monarhiei ceea ce conferă soluţiei adoptate un profund caracter reacţionar [2].

Instaurarea noului regim, bazat pe alianţa claselor dominante a celor două naţiuni mai puternice, maghiară şi austriacă [3], alianţă care s-a cimentat în perioada experienţelor constituţionale a regimului liberal (1860—1867), probează, pînă la evidenţă, că fondatorii dualismului nu au avut în vedere, nici un moment, rezolvarea în spirit democratic a problemei centrale a imperiului, adică a problemei naţionale. Dimpotrivă. Clasele dominante maghiare şi austriece au încheiat compromisul de la 1867, întrucît au văzut în noul regim mijlocul cel mai potrivit pentru a-şi realiza unele deziderate mai vechi, legate de dorinţa de a-şi asigura hegemonia asupra naţionalităţilor nemaghiare şi negermane, care formau majoritatea populaţiei imperiului [4].

Ca urmare a acestui fapt, ascuţişul reacţionar al dualismului a fost îndreptat în primul rînd împotriva naţionalităţilor [5], ceea ce a determinat, după cum era şi firesc, o creştere sensibilă a luptei naţionale a cehilor, slovacilor, croaţilor, românilor etc., care refuzau să accepte un regim ale cărui consecinţe se dovedeau, de la început, deosebit de periculoase pentru păstrarea fiinţei lor naţionale [6]. Compromisul de la 1867, care „trebuia să stabilească hegemonia austriacă şi maghiară" [7], reprezenta, în fond, o tendinţă anistorică deoarece încerca, prin mijloace violente, să întrerupă cursul dezvoltării celorlalte naţionalităţi şi, practic, să le desfiinţeze prin germanizare sau maghiarizare.

Or, naţionalităţile din imperiul habsburgic, ajunse la conştiinţa de sine, aveau interese proprii şi ţeluri, în perspectivă, cu totul contrarii celor urmărite de clasele conducătoare austro-ungare. Aceasta explică de ce ele au respins, de la început, cu indignare şi hotărîre, regimul dualist [8]. Lupta împotriva dualismului, luptă care a început încă din perioada perfectării compromisului de la 1867 şi a continuat, fără ră-

---

[2] P. Hanak, *Probleme der Krise des Dualismus am Ende des 19. Jahrhunderts*, în „Studia Historica", 51, Budapest, 1961, p. 340, 342, 343, 347.

[3] Joszef Galántai, *Der österreich-ungarische Ausgleich und der ungarische Reichstag*, în „Annales Univ. Scientiarum, Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae", sectio historica, tomus IX, 1967, p. 148.

[4] *Ibidem*, p. 145, 148, 154.

[5] Astfel, G. Bariţ a subliniat că principala condiţie pentru încheierea dualismului a fost aceea că „naţionalităţile să fie trîntite la perete". George Bariţiu, *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 393.

[6] Fran Zwiter, *Les problèmes nationaux dans la monarchie du Habsbourg*, Beograd, 1960, p. 103—112.

[7] Joszef Galántai, *op. cit.*, p. 154.

[8] Fran Zwiter, *op. cit.*, p. 96—112; Henri Hauser ş.a., *Du libéralisme à l'impérialisme*, Paris, 1964, p. 91—92.

gaz, pînă la 1918[9], demonstrează cu prisosinţă că naţionalităţile au refuzat să accepte acest regim, reacţionar şi opresiv, care nega altor popoare dreptul la existenţă naţională proprie.

În cadrul valului de proteste şi nemulţumiri, care a cuprins întregul imperiu, în perioada instituirii dualismului, lupta românilor din Transilvania ocupă un loc deosebit de important. Parte integrantă a luptei naţionalităţilor din Austro-Ungaria, ea se încadrează, totodată, organic, în lupta întregului popor român pentru libertate. De aceea socotim necesar să precizăm, de la început, că lupta transilvănenilor împotriva dualismului nu poate fi concepută ca o chestiune de ordin local, provincial, sau ca o afacere internă a Austro-Ungariei. Pentru a-i putea surprinde mai bine semnificaţia şi implicaţiile interne şi internaţionale, lupta naţională a românilor din Transilvania trebuie cercetată prin prisma intereselor şi ţelurilor întregii comunităţi româneşti, a întregii naţiuni române, care era pe deplin constituită în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Transilvania, străvechi teritoriu românesc, denumită de unii istorici „inima elementului etnic românesc" [10], care se bucura de o autonomie seculară, recunoscută prin tratate internaţionale, a primit, prin încheierea dualismului, o lovitură de moarte [11]. Marele Principat al Transilvaniei, în urma pactului austro-ungar din 1867, şi-a pierdut autonomia multiseculară, fiinţa sa de stat [12] şi toate drepturile dobîndite în perioada premergătoare [13].

Schimbarea completă a regimului juridic şi politic al Transilvaniei a creat o situaţie deosebit de grea pentru românii fostului Principat, care, împotriva voinţei lor, au fost încorporaţi în statul maghiar. Folosindu-se de înfrîngerile militare ale Austriei, oamenii politici maghiari, în frunte cu F. Deák, au condiţionat împăcarea cu habsburgii de totala sacrificare a autonomiei Transilvaniei [14].

Consecinţele cîştigului obţinut de clasele dominante maghiare, în urma tranzacţiei încheiate cu Viena, au fost dezastruoase pentru românii din Transilvania. Încadraţi, după concepţia cercurilor condu-

---

9 Un istoric francez apreciază că „istoria Austro—Ungariei de după 1867 este aceea a revoltei naţionalităţilor care îşi cereau drepturile lor istorice". (Jacques Droz, *Histoire de l'Autriche*, Paris, 1954, p. 90).

10 I. Lupaş, *Transilvania „inima teritoriului etnic românesc"*, în „Studii istorice", V, Sibiu—Cluj, 1945—1946, p. 45.

11 Idem, *Dualismul austro-ungar. Consecinţele lui pentru Croaţia şi Transilvania*, loc. cit., p. 373.

12 *Ibidem*; vezi şi Teodor Botiş, *Monografia familiei Mocioni*, Bucureşti, 1939, p. 141.

13 R. W. Seton—Watson, *Histoire des roumains*, Paris, 1937, p. 435.

14 I. Lupaş, *op. cit.*, în loc, cit., p. 373.

cătoare de la Pesta, în așa-numita națiune politică maghiară [15], românilor li se refuza, de acum înainte, recunoașterea calității de naționalitate și, totodată, li se impunea limba maghiară drept limbă oficială a statului.

Situația creată Transilvaniei în acea perioadă oferă, dintre toate provinciile fostului imperiu habsburgic, elementele cele mai semnificative pentru înțelegerea caracteristicilor politicii promovate de reprezentanții „noii ordini" [16]. Așa, spre exemplu, cercurile conducătoare de la Pesta au încercat, prin diverse mijloace, începînd cu cenzura riguroasă și legea electorală discriminatorie și terminînd cu procesele și întemnițările, să împiedice dezvoltarea politico-națională a românilor din Transilvania al căror țel final, cunoscut de oficialitățile maghiare și austriece [17], era desăvîrșirea unității de stat. Ca urmare, dualismul s-a dovedit a fi, de la bun început, un obstacol pentru dezvoltarea politico-națională a românilor și, totodată, un pericol grav pentru existența lor națională.

Instituirea dualismului austro-ungar, deși i-a surprins într-o oarecare măsură pe românii din Transilvania [19], a întîmpinat din partea acestora o dîrză rezistență. Conștienți că aveau de realizat, în perspectivă, țeluri cu totul contrarii celor urmărite de guvernanții de la Viena și Pesta, românii transilvăneni, deși puși în stare de inferioritate politică [20], nu au rămas de loc pasivi în fața noului regim. Urmărind apărarea ființei naționale, românii transilvăneni au refuzat să accepte dualismul și s-au ridicat la luptă hotărîtă împotriva politicii de asuprire națională promovată de cercurile conducătoare de la Pesta.

În vederea înfăptuirii acestor obiective, se impunea, cu necesitate, concentrarea tuturor forțelor sociale într-un front comun puternic, capabil să contracareze politica reacționară a noului regim și, în același timp, să impună cercurilor conducătoare acceptarea acelor reven-

---

[15] În legătură cu această problemă, F. Deák, unul din fondatorii dualismului, a declarat în dieta de la Pesta, în aprilie 1867, că „în Ungaria există numai o singură națiune politică" și a negat deputaților sîrbi și români calitatea de reprezentanți ai naționalităților lor. După concepția eronată a lui Deák aceștia nu puteau reprezenta decît națiunea politică maghiară. De asemenea, socotim necesar să subliniem că în această problemă nu exista nici o deosebire de vederi între oamenii politici maghiari, Joszef Galántai, *op. cit.*, în loc. cit., p. 149—150.

[16] După unii cercetători ai perioadei dualismului „optsprezece provincii ale monarhiei rămaseră cu drepturile lor autonome și după introducerea dualismului (1867). Numai marele principat al Transilvaniei a fost tratat ca o țară cucerită cu arme", cf. Teodor Botiș, *op. cit.*, p. 141.

[17] I. Lupaș, *op. cit.*, p. 375.

[18] Așa, spre exemplu, englezul Charles Boner subliniază, în amintirile sale referitoare la călătoria întreprinsă în Transilvania în anul 1865, că pe români „nimic nu-i atrage spre Apus, că toate speranțele lor sînt îndreptate spre Răsărit și toți nutresc în taina inimilor nădejdea"... Cf. I. Lupaș, *Problema transilvană în timpul lui Cuza și Carol I*, București, 1946, p. 14.

[19] Bibl. Acad., Fond George Barițiu, Corespondență, Mss. 1005, f. 266.

[20] George Barițiu, *Scrieri social-politice*, E. P., Buc., 1962, p. 199—202.

dicări, care prezentau un interes vital pentru dezvoltarea politico-națională a românilor din Transilvania. De aceea, conducătorii luptei naționale a românilor din Transilvania, au acordat o atenție deosebită, încă din primii ani ai dualismului, elaborării unui program care să corespundă intereselor și aspirațiilor întregii comunități românești, adică întregii națiuni.

În cadrul acestui program, care în linii mari cuprindea o parte din revendicările principale ale revoluției de la 1848, redobîndirea autonomiei Transilvaniei va ocupa, după cum vom încerca să arătăm, un loc de prim ordin.

În comunicarea de față, fără a avea pretenția să epuizăm problema, ne propunem să stăruim, pe baza documentelor edite și inedite, asupra locului pe care îl ocupă această revendicare în lupta națională a românilor din Transilvania în perioada instituirii și organizării dualismului austro-ungar. Ne propunem să ne oprim mai mult asupra acestui moment, deoarece considerăm — și faptele istorice îndreptățesc această idee — că perioada cuprinsă între anii 1866—1868 ocupă un loc deosebit de important în lupta pentru libertate națională a românilor de pe ambii versanți ai Carpaților.

De asemenea, cercetarea atentă a acestei perioade, care încă nu a făcut obiectul unei lucrări speciale, se impune cu necesitate pentru o mai bună înțelegere a sensului revendicării autonomiei Transilvaniei, a caracterului metodelor de luptă utilizate pentru redobîndirea ei și, în același timp, pentru reliefarea importanței acestei revendicări.

Așa după cum am mai menționat, instaurarea dualismului austro-ungar și politica de oprimare națională promovată de guvernul de la Pesta [21] a avut darul să ridice la luptă, împotriva noului regim, întreaga populație românească din Transilvania [22]. Conducerea luptei împotriva dualismului i-a revenit, în condițiile istorice de atunci, burgheziei române din Transilvania. Reprezentanții acestei clase, înțelegînd comandamentele epocii, au depus eforturi lăudabile pentru folosirea tuturor mijloacelor posibile în limitele permise de un regim opresiv, în vederea apărării drepturilor naționale ale românilor.

Presa [23], tribuna parlamentară [24], petițiile, memoriile [25], călătoriile în străinătate pentru studierea problemei naționale [26], societățile cultu-

---

[21] Teodor P ă c ă ț i a n u, *Cartea de aur*, vol. IV, Sibiu, 1906, p. 144, 168, 198—199; „Federațiunea", I, nr. 51 din 3/5 aprilie 1868, p. 197; „Transilvania", XI, 1878, p. 257, 259.

[22] I. L u p a ș, *op. cit.*, p. 28.

[23] I d e m, *Contribuții la istoria ziaristicei române ardelene*, Sibiu, 1926, p. 22—23.

[24] Teodor V. P ă c ă ț i a n u, *op. cit.*

[25] Bibl. Acad., Fond George Barițiu, Corespondență, Mss. 975, f. 311—314; „Federațiunea", I, nr. 157 din 26 octombrie/7 noiembrie 1868, p. 619—620.

[26] Teodor B o t i ș, *op. cit.*, p. 112.

rale, adunările comitatense [27] etc. sînt numai cîteva din mijloacele folosite pentru manifestarea dezacordului românilor față de tranzacția încheiată între Viena și Pesta, în detrimentul drepturilor și libertăților naționalităților.

Înainte de a trece la analiza conținutului și caracterului luptei naționale din anii 1866—1868, socotim necesar să ne oprim puțin asupra metodelor de luptă pe care le-a folosit burghezia română în perioada care face obiectul preocupărilor noastre. Problema, după cum era și firesc, a preocupat istoriografia noastră contemporană, care a adus, și în acest domeniu, contribuții interesante și competente. Astfel, în lucrările de sinteză [28] sau în articolele de specialitate [29], apărute în ultimii ani, s-au stabilit unele concluzii interesante în legătură cu efectul și perspectivele luptei naționale a românilor din Transilvania.

În stadiul actual al cercetărilor, fără a diminua prin nimic valoarea lucrărilor menționate se impune, credem, revizuirea unor concluzii referitoare la căile de luptă împotriva dualismului austro-ungar. Așa, de exemplu, avîndu-se în vedere numai situația internă din Transilvania, s-au adus critici, în parte justificate, metodelor de luptă legale adoptate de burghezia românească subliniindu-se, între altele, lipsa lor de eficacitate [30]. De asemenea, pornindu-se de la același criteriu, grupările politice existente în sînul burgheziei transilvănene au fost criticate pentru faptul că nu au cerut, pe cale revoluționară, autodeterminarea, pînă la despărțire de stat [31].

Într-adevăr, teoretic, revendicarea autodeterminării pînă la despărțirea de stat și unirea Transilvaniei cu România, ar fi fost soluția ideală luptei naționale. Dar, în explicarea căii de luptă adoptată de burghezia română din Transilvania nu putem să pornim de la dorința contemporană, de la ceea ce am fi dorit noi să se întîmple, ci trebuie să facem aprecieri în funcție de factorii interni și externi care au condiționat adoptarea unei anumite tactici de luptă.

Astfel, este îndeobște cunoscut că, în perioada instituirii și organizării dualismului, guvernul de la Pesta s-a folosit de orice mijloace

---

27 Bibl. Acad., Fond. George Barițiu, Corespondență, Mss. 975, f. 394—395, 373—377; Arh. St. Cluj, Fondul Comitatului Cluj, Procese verbale de ședințe, anul 1867, „Federațiunea", I, nr. 4/16 februarie 1868, p. 70.

28 *Istoria României*, vol. IV. Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1964, p. 671, 676; *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1961.

29 S. Retegan, *Atitudinea burgheziei române din Transilvania față de dieta de la Cluj din 1865*, în „St. Univ. Babeș-Bolyai", s. Historia, fasc. 2/1966; Idem, *Pronunciamentul de la Blaj*, în „An. Inst. de ist. din Cluj", IX, 1966; B. Surdu, *Conferința națională de la Mercurea (1869)*, în „An. Inst. de ist. din Cluj", VIII, 1965.

30 *Istoria României*, vol. IV, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1964, p. 671; S. Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj*, în *loc. cit.*, p. 128.

31 *Ibidem*, p. 676; *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1961, p. 239; S. Retegan, *op. cit.*, p. 134; Silvia Goga, *Din publicistica militantă transilvăneană: Orientul latin*, în „St. Univ. Babeș-Bolyai Cluj", Philologia, fasc. 1, 1966, p. 26.

pentru a limita la maximum posibilitățile de afirmare, pe plan politic, a românilor din Transilvania. Restricțiile electorale, cenzura severă, interzicerea adunărilor naționale, supravegherea atentă a activității conducătorilor luptei naționale, demiterea funcționarilor români etc. sînt numai cîteva aspecte care probează caracteristicile noului regim opresiv instaurat în Transilvania de cercurile conducătoare de la Pesta [32].

Mai mult decît atît, conjunctura internațională era cu totul defavorabilă pentru declanșarea unei mișcări revoluționare care să ducă, în ultimă instanță, la unirea Transilvaniei cu România. O mișcare revoluționară, într-o zonă unde se încrucișau atîtea interese, nu putea lăsa indiferentă nici una din puterile europene. Or, este cunoscut că în deceniul al VII-lea al secolului trecut, marile state europene, în care predomina spiritul conservator, nu simpatizau cu mișcările revoluționare în general și, în special, cu acele care ar fi dus la modificarea hărții politice a Europei. Cu toate contradicțiile dintre ele, marile puteri europene și-au dat mîna, în această perioadă, ori de cîte ori s-a pus problema împiedicării izbucnirii sau generalizării unei mișcări revoluționare. Cazul insurecției cretane este semnificativ pentru ilustrarea acestei idei [33].

Referitor la poziția acestor puteri față de lupta națională a românilor, socotim util să menționăm unanimitatea cabinetelor europene în ceea ce privește presiunile diplomatice exercitate asupra lui Carol I pentru renunțarea la colaborarea cu liberalii radicali, partizani, în această perioadă, ai cuceririi independenței [34]. Ca urmare a acestor presiuni, guvernul liberal radical a trebuit să-și prezinte demisia.

În afară de aceasta, trebuie să avem în vedere și faptul că existența statului național român, creat la 1859, a contribuit, într-o largă măsură, la adoptarea căii legale de luptă. Românii din Transilvania, în planurile lor de viitor, acordau un loc deosebit de important tînărului stat de peste Carpați, căruia credeau că, în condițiile de atunci, trebuia să-i revină rolul principal în această luptă comună. De aceea, ei au evitat, cu prudență, orice acțiune prematură care ar fi putut aduce prejudicii Transilvaniei și statului național român în a cărui menținere imperiile vecine nu erau de loc interesate [35].

---

[32] Eugen Brote, *Un memoriu politic. Chestiunea română în Transilvania și Ungaria*, Buc., 1895, p. 78; George Barițiu, *Părți alese*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 402—404; Teodor V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 198—200; 161—168, 140—141; „Federațiunea", I, nr. 11 din 3/15 aprilie 1868, p. 197; *ibidem*, nr. 158, din 29 octombrie/10 noiembrie 1868, p. 623—624.

[33] **А. Дж. П. Тэйлор, Борьба за господству в Европе. 1848—1918, Москва 1958, p. 200—220.**

[34] Vasile Maciu, *Comment la Roumanie a conquis son indépendance*, în, „Revue roumaine d'histoire", nr. 3/1965, p. 526—527; Fran Zwitter, *op. cit.*, p. 106.

[35] Paul Henry, *L'abdication du prince Cuza et l'avênement de la dynastie de Hohenzollern au trône de Roumanie*, Paris, 1930, p. 54—57.

Cercetarea atentă a condiţiilor interne şi externe — aici ne-am limitat la menţionarea cîtorva elemente — explică de ce conducătorii luptei naţionale a românilor din Transilvania, care erau buni conducători ai epocii lor, nu au căutat să declanşeze o revoluţie, deşi păreri în acest sens au existat [36], ci s-au „limitat" la adoptarea tacticii luptei legale.

Dar aceasta nu înseamnă că lupta lor a fost stearpă, infructuoasă şi lipsită de perspectivă. Lupta românilor împotriva dualismului a fost constantă, continuă, ea s-a dus zi de zi, în toate domeniile, pe toate planurile, pentru apărarea fiinţei naţionale, pentru ridicarea materială şi spirituală a românilor la nivelul cerinţelor veacului şi, în acelaşi timp, pentru pregătirea condiţiilor necesare realizării dezideratului naţional de perspectivă. În concepţia românilor din Transilvania, concepţie împărtăşită în parte şi peste Carpaţi, desăvîrşirea unităţii de stat, în condiţiile istorice de atunci, nu se putea realiza decît treptat, prin cucerirea prealabilă a unor drepturi care să permită mai devreme sau mai tîrziu, această realizare. Aşa se explică de ce, în anii 1866—1868, ca de altfel şi în deceniile următoare, elementul caracteristic al luptei naţionale îl constituie efortul depus pentru redobîndirea autonomiei Transilvaniei, apreciată de un contemporan, Grigorie Silaşii, într-o scrisoare trimisă lui G. Bariţiu, la 7 martie 1867 din Viena, drept „punctulu archimedicu alu româniloru" [37].

Încorporarea forţată a Transilvaniei la Ungaria [38] nu însemna numai o încălcare a tratatelor internaţionale [39], ci reprezenta, în acelaşi timp, un act cu grave consecinţe pentru dezvoltarea, în toate domeniile, a populaţiei româneşti. Conducătorii luptei naţionale aveau convingerea că deziderate economice, politice şi culturale erau mai greu— uneori imposibil — de realizat în cadrul Ungariei decît acela al Transilvaniei autonome. Adăugînd la aceasta faptul că o Transilvanie autonomă, într-o conjunctură favorabilă, putea fi mai uşor unită cu Ţara, vom înţelege de ce conducătorii luptei naţionale puneau mai presus de orice reformă menţinerea acestei autonomii. În acelaşi timp, trebuie să subliniem că lupta pentru autonomie se înscrie pe linia progresului istoric întrucît ea coincidea cu eforturile depuse de burghezia românească pentru ridicarea Transilvaniei la nivelul cerinţelor veacului. Or, dezvoltarea pe cale capitalistă a Transilvaniei urma să ducă, după cum era şi firesc, la întărirea economică şi politică a burgheziei ro-

---

36 Aşa, spre exemplu, Grigorie Silaşii, într-o scrisoare trimisă din Viena lui George Bariţiu, la 30 ianuarie 1867, îl sonda pe acesta în ceea ce priveşte oportunitatea unui nou 48. Astfel, autorul scrisorii îl întreba pe Bariţiu dacă „n-ar fi bine se mai faceţi dupa acésta (petiţia din decembrie 1866 — n.n.) unu paşiu încă şi mai solidariu ? Dar cîndu lucrulu ar merge totuşi spre reu, óre atunci unui protestu importantu à la 1848 n-ar fi cu scopu ?" Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 1002, f. 176.

37 *Ibidem*, f. 180.

38 Teodor V. Păcăţianu, *op. cit.*, p. 13, 139.

39 Al. G. Djuvara, *Lupta naţională. Români şi unguri*, Buc., 1895, p. 81—83.

mânești, ceea ce ar fi creat noi forme și mijloace pentru purtarea cu succes a luptei pentru eliberarea națională.

Lupta cunoaşte o dezvoltare continuă de la sfîrşitul anului 1866 pînă la pronunciamentul de la Blaj. Prima mare manifestare din cadrul acestei lupte, care nu va cunoaşte răgaz, este legată de „protestul cel mare", adică de petiţia celor 1493 de transilvăneni prezentată la 31 decembrie 1866 împăratului de la Viena [40].

În jurul acestui document, istoriografia noastră, veche și nouă, a purtat numeroase discuţii. Majoritatea istoricilor care au studiat problema, de la N. Iorga pînă în zilele noastre, imputînd tonul moderat al memoriului sau lipsa sa de eficacitate pentru acel moment, au criticat, mai mult sau mai puţin aspru, acţiunea întreprinsă în decembrie 1866 [41].

Aceste aprecieri, bazate în cea mai mare parte pe analiza formulelor de politeţe din documentul menţionat, nu ne par — în stadiul actual al cercetărilor — întrutotul justificate. Astfel, petiţia din decembrie 1866, expozeu al drepturilor constituţionale și apel emoţionant în favoarea personalităţii Transilvaniei [42], reprezintă, în esenţă, primul protest important îndreptat împotriva politicii de încorporare forţată a Marelui Principat la Ungaria.

De asemenea, petiţia celor 1493 a fost aprobată şi sprijinită de majoritatea românilor din Transilvania, care au aderat, fără şovăială, la ideile şi revendicările cuprinse în acest document [43]. Pînă la apariţia pronunciamentului de la Blaj şi a programelor partidelor politice, create în 1869, românii transilvăneni s-au condus în lupta lor împotriva dualismului după ideile exprimate în memoriul din decembrie 1866. Acest document, publicat şi în presa străină [44], a jucat, pînă în 1868, rolul de îndreptar în lupta naţională. După ideile cuprinse în el s-au orientat, în activitatea lor, deputaţii români din dieta de la Pesta, reprezentanţii românilor din adunările comitatense, corespondenţii presei româneşti sau tineretul care a aderat cu entuziasm la lupta pentru autonomia Transilvaniei [45]. De asemenea, ideile cuprinse în documen-

---

[40] *Din istoria Transilvaniei*, II, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1961, p. 184; Eugen Brote, *op. cit.*, p. 67—68.

[41] v. N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria*, Buc., 1915, p. 227; Ion Lupaş, *Mitropolitul Andreiu baron de Saguna*, Sibiu, 1909, p. 284—285; Vasile Netea, *George Bariţiu*, Ed. şt., Buc., 1967, p. 263; S. Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj*, în An. Inst. de ist. Cluj, IX/1966, p. 263.

[42] R. W. Seton-Watson, *op. cit.*, p. 436.

[43] Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 1002, f. 178; ibidem, Mss. 993, f. 238—239; „Gazeta Transilvaniei", XXX, nr. 11, din 8/20 februarie 1867, p. 43.

[44] Ibidem, Mss. 1002, f. 174.

[45] Ibidem, Mss. 997, f. 90; Arh. Ist. a Inst. de ist. Cluj, Fond G. Bariţiu, doc. 249 şi 359.

tul citat au fost dezvoltate ulterior într-o serie de memorii destinate străinătăţii, în care, pe lîngă idei, s-au utilizat pasaje întregi [46].

Autorii petiţiei din decembrie 1866, făcînd o analiză judicioasă a trecutului Transilvaniei, au cerut împăratului de la Viena să respecte autonomia Principatului şi să refuze sancţionarea uniunii proclamată de o dietă străină de interesele majorităţii populaţiei [47].

Pentru a se demonstra dreptul Transilvaniei la autonomie, s-au invocat o serie de tratate internaţionale, care atestau că acest principat a fost recunoscut drept o unitate teritorial-politică de sine stătătoare, cu o conducere şi administraţie proprie. În virtutea acestor argumente, de ordin istoric şi juridic, autorii memoriului susţineau imposibilitatea desfiinţării autonomiei Transilvaniei întrucît aceasta ar fi contravenit flagrant drepturilor cîştigate ale principatului şi, în acelaşi timp, s-ar fi procedat la încălcarea flagrantă a normelor dreptului internaţional [48]. Din punct de vedere al dreptului, argumentul era perfect valabil deoarece, teoretic, împăratul de la Viena nu putea ceda Ungariei o Transilvanie autonomă, ale cărei drepturi nu puteau fi încălcate de nimeni [49].

Căutînd să convingă curtea de la Viena de necesitatea păstrării autonomiei, autorii petiţiei s-au străduit să demonstreze că încorporarea la Ungaria ar avea consecinţe dezastruoase pentru dezvoltarea viitoare a Transilvaniei [50]. Ruina principatului nu putea fi evitată, se susţinea în acest document, decît prin respectarea autonomiei şi redeschiderea dietei Transilvaniei pe baza legii electorale din anul 1864 [51]. Această revendicare nu este întîmplătoare, întrucît redeschiderea dietei pe baza legii electorale din 1864, ar fi asigurat superioritatea numerică a românilor şi, implicit, trecerea lor pe primul plan în viaţa politică a Transilvaniei.

Conştienţi de drepturile lor, încrezători în viitor, românii din Transilvania s-au declarat categoric împotriva tranzacţiilor dintre Viena şi Pesta, care aveau drept obiectiv final încorporarea forţată a acestei provincii la Ungaria. Astfel, curtea de la Viena era informată că românii, dornici să-şi păstreze drepturile şi naţionalitatea, nu vor colabora niciodată cu partizanii dualismului care urmăreau „a prepara prin toate mijloacele posibile totala disoluţiune sau desfiinţare a naţiunii românesci" [52].

Petiţia din decembrie 1866 care a stîrnit senzaţie la Viena [53] şi a provocat nemulţumire la Pesta, cuprindea, în esenţă, principalele reven-

---

[46] Bibl. Acad., Mss. 975, f. 311—314; „Federaţiunea", I, nr. 157 din 26 octombrie/7 noiembrie 1868, p. 619—620.

[47] Eugen Brote, *op. cit.*, anexe, p. 102.

[48] *Ibidem*, 106.

[49] Al. G. Djuvara, *op. cit.*, p. 81—83.

[50] Eugen Brote, *op. cit.*, anexe, p. 104.

[51] *Ibidem*, p. 104, 105.

[52] *Ibidem*, p. 102—103.

[53] Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 1002, f. 170; George Bariţiu, *Părţi alese*, III, Sibiu, 1890, p. 434—435.

dicări — autonomia, casarea uniunii, dietă proprie etc., — care vor fi susţinute şi apărate, cu multă abnegaţie, de toţi participanţii la lupta împotriva dualismului.

În anii 1867—1868, lupta românilor din Transilvania împotriva instituirii dualismului a cunoscut o deosebită amploare. Lupta pentru redobîndirea autonomiei Transilvaniei va strînge în jurul curentului condus de George Bariţiu şi Ioan Raţiu, cele mai înaintate elemente din rîndurile românilor care neprecupeţind nici un efort vor folosi toate mijloacele „îngăduite" pentru obţinerea acestui deziderat.

În această perioadă, George Bariţiu devine conducătorul nedeclarat dar necontestat al luptei naţionale. Astfel, exprimînd năzuinţele şi voinţa întregului tineret român [54], studenţii români de la Viena şi Pesta apreciindu-i activitatea îl încredinţează despre hotărîrea lor de a-l urma pînă la victoria deplină a cauzei drepte a Transilvaniei. Omul care şi-a închinat întreaga viaţă pentru „a vedé naţiunea nóstra în posesiunea tuturoru drepturiloru" era apreciat drept cel mai fidel interpret al năzuinţelor şi speranţelor tuturor românilor din Transilvania [55].

Mai mult, Bariţiu, care a întreţinut o vastă corespondenţă, era informat de toate acţiunile care se iniţiau, era consultat în privinţa căilor de luptă, mai ales de acei tineri care, în avîntul caracteristic vîrstei, ar fi dorit, pentru apărarea şi onoarea neamului, acţiuni mai îndrăzneţe, ba chiar dezlănţuirea unui nou 48 [56]. Dar, nu numai tinerii, ci şi alţi participanţi la lupta împotriva dualismului, cum ar fi deputaţii din dieta de la Pesta, îl informau de activitatea lor [57], de acţiunile pe care le iniţiau şi îl ţineau la curent cu atitudinea guvernului maghiar în ceea ce priveşte lupta naţională a românilor [58].

Supravegheat îndeaproape de autorităţi, ceea ce îi stingherea mult activitatea, George Bariţiu a căutat să folosească corespondenţa privată pentru a-şi populariza ideile şi, în special, pentru a întreţine şi întări credinţa în dreptatea cauzei naţionale. Aşa, spre exemplu, într-o scrisoare din 15 mai 1867, trimisă la 38 de colaboratori ai „Gazetei Transilvaniei", Bariţiu combate acuzaţiile nefondate ale presei dualiste, potrivit cărora apărătorii autonomiei Transilvaniei nu ar fi decît „o clică de reacţionari a sistemului cădiute" [59].

Partizan al principiului naţionalităţii, adept convins al autonomiei Transilvaniei, Bariţiu îşi asigura colaboratorii că numai cel care luptă pentru această idee „este unu adeveratu apostolu a fericirei şi prosperităţii poporului său, şi este adeveratulu patriotu" [60].

---

[54] George Bariţiu, *op. cit.*, p. 439.
[55] Arh. ist. a Inst. de ist. Cluj, Fond G. Bariţiu, doc. 249—359.
[56] Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 1002, f. 176, 178, 180—181.
[57] Ibidem, Mss. 997, f. 43—44.
[58] Ibidem, Mss. 1001, f. 36—37, 39—42.
[59] Arh. ist. a Inst. de ist. Cluj, Fond G. Bariţiu, doc. 238.
[60] Ibidem.

Lupta pentru autonomia Transilvaniei nu poate fi limitată însă numai la activitatea desfăşurată de George Bariţiu sau apropiaţii săi. Ea nu s-a mărginit, după cum aprecia N. Iorga, numai la activitatea desfăşurată de vîrfurile intelectualităţii româneşti [61], ci a frămîntat, în anii 1867—1868, toate comitatele din Transilvania.

Astfel, într-o serie de memorii trimise împăratului de la Viena sau prezentate în adunările comitatense şi în cele ale consiliilor municipale, reprezentanţii românilor din diferite comitate s-au pronunţat categoric pentru asigurarea drepturilor naţionale în cadrul unei Transilvanii autonome.

Aşa, spre exemplu, în petiţiile trimise la Viena din partea dolbîcenilor şi a românilor din Dej, în iulie 1868, se cerea, invocîndu-se argumente istorice şi juridice, autonomia Transilvaniei, garantarea existenţei naţionale a românilor şi casarea legilor votate „de noi fără noi" [62]. Cereri similare întîlnim şi în alte memorii trimise împăratului Franz Joseph, cum ar fi cel al comitatului districtual Făgăraş, din 7 august 1867 [63], sau cel al românilor din comitatul Turda din acelaşi an [64].

În afară de aceasta, politica promovată de partizanii dualismului, în ceea ce priveşte impunerea limbii maghiare în afacerile publice ale tuturor comitatelor, a dat naştere, în această perioadă, la numeroase acţiuni protestatare. Referitor la această problemă, menţionăm, între altele, acţiunea iniţiată de românii din Zarand care, într-o circulară trimisă tuturor comitatelor, în iulie—august 1867, propuneau să se ceară guvernului de la Pesta redactarea tuturor actelor publice în limba română [65].

Pe această linie se înscrie şi respingerea propunerii făcute, în acelaşi an, de către comitatul Zemplin. Astfel, conducătorii acestui comitat au iniţiat, pe calea unei note circulare, o acţiune menită să cîştige adeziunea tuturor comitatelor în favoarea folosirii exclusive a limbii maghiare în toate domeniile de activitate. Iniţiatorii propunerii se bazau — atunci cînd emiteau pretenţia utilizării unei singure limbi în toate comitatele — pe teoria neştiinţifică a statului maghiar pur şi a naţiunii politice maghiare unitare. Românii din diferite comitate, Zarand, Făgăraş, Cluj, etc., au respins propunerea Zemplinului, invocînd în sprijinul poziţiei lor autonomia Transilvaniei şi dreptul popoarelor la existenţă naţională proprie [66].

---

[61] N. Iorga, *op. cit.*, p. 221.
[62] Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 975, f. 394—395, 373—377.
[63] „Gazeta Transilvaniei", XXX, nr. 61 din 6/18 august 1867, p. 241.
[64] Ibidem, nr. 62, din 9/31 august 1867, p. 245—246.
[65] Ibidem, nr. 57, din 23 iulie/4 august 1867, p. 225.
[66] „Federaţiunea", I, nr. 49 din 27 martie/8 aprilie 1868, p. 191; ibidem, nr. 78 din 23 mai/4 iunie 1868, p. 306—307; ibidem nr. 15 din 28 ianuarie/9 februarie 1868, p. 55.

Astfel, românii din Comitatul Zarand, spre exemplu, au respins propunerea Zemplinului, subliniind, pe baza dreptului natural al popoarelor la existență și progres, că nici „o națiune, nu e în dreptu a domni asupra altoru popoare și cu atîta mai puțienu potu fi în dreptu de a le impune limba“ [67].

O acțiune de mare amploare în favoarea autonomiei Transilvaniei a fost ocazionată, în primăvara și vara anului 1867, de vizita comisarului imperial Emanuel Péchy. Contele Péchy a fost trimis în Transilvania, cu împuterniciri speciale, pentru a sonda, între altele, sentimentele românilor în problema uniunii Transilvaniei la Ungaria [68].

În cursul vizitei întreprinse în Transilvania, comisarul Péchy a fost întîmpinat, la Brașov, Turda, Sibiu, Blaj, Făgăraș, Detunata etc., de mii de români aparținînd tuturor categoriilor sociale. Cu acest prilej, în toate localitățile, românii au prezentat memorii bine documentate, în care se pronunțau categoric pentru autonomia Transilvaniei. Semnificativ ni se pare faptul că, pretutindeni, comisarul imperial a întîlnit aceleași revendicări, ceea ce dovedește, cu prisosință, unitatea de vederi în problemele fundamentale ale luptei naționale.

Așa, spre exemplu, brașovenii, într-un amplu memoriu din 31 mai 1867, exprimîndu-și dezacordul față de compromisul austro-ungar, subliniau tranșant că „națiunea românească nu poate fi scăpată din totala sa apunere prin nici o legislatură din lume, decîtu numai prin a sa“ [69]. În final, pe baza unei analize amănunțite a situației economice dezastruoase din Transilvania, brașovenii îi cereau lui Péchy să sprijine „din tóte puterile autonomia neștirbită a acestui mare Principatu, cum și redeschiderea dietei sale pe temeiul legii electorale din 1864“ [70].

Cereri similare au fost prezentate și în alte localități vizitate de contele Péchy [71]. La Turda, spre exemplu, românii conduși de I. Rațiu, l-au întîmpinat pe comisarul Péchy îmbrăcați în costume naționale, în frunte cu flamura națională pe care scria „autonomie și independență Transilvaniei“ [72]. Cu acest prilej, I. Rațiu, în discursul de întîmpinare, exprimînd dorința tuturor românilor, a declarat categoric că „națiunea românească cere... ca să se restaure autonomia Transilvaniei“ [73].

Manifestațiile organizate cu prilejul vizitei comisarului Péchy au surprins și nemulțumit cercurile dualiste dar au dovedit că lupta pentru autonomie depășise cu mult sfera vîrfurilor intelectualității, fiind îmbrățișată de păturile cele mai largi ale populației.

---

[67] Ibidem, nr. 19 din 4/16 februarie 1868, p. 70.

[68] George B a r i ț i u, *op. cit.*, p. 405—407.

[69] Bibl. Acad., Fond G. Barițiu, Corespondență, Mss. 975, f. 307.

[70] Ibidem, f. 308.

[71] Ibidem, Mss. 992, f. 49; „Gazeta Transilvaniei“, XXX, nr. 40, din 24 mai/5 iunie 1867, p. 157—158; ibidem, nr. 41 din 28 mai/9 iunie 1867, p. 161—162; v. și George B a r i ț i u, *op. cit.*, p. 407—409.

[72] Ibidem, Mss. 1005, f. 295.

[73] *Ibidem*, Mss. 1002, f. 185.

Reprezentanții dualismului, care erau animați numai de dorința instituirii hegemoniei clasei conducătoare maghiare asupra celorlalte naționalități [74], nici nu au vrut să audă de revendicările românilor din Transilvania. În același timp, oamenii politici maghiari, conducîndu-se după teoria anistorică a națiunii politice unitare, au considerat revendicările românilor drept atentate împotriva integrității statului ungar și au recurs la amenințări și represiuni pentru a înăbuși lupta națională a transilvănenilor. Așa, spre exemplu, comisarul Péchy a refuzat să primească revendicările românilor și a declarat că orice rezistență împotriva dualismului „o va ști sugruma în embrione tocma și cu mediulóce fizice" [75].

În afară de aceasta, comisarul imperial, denaturînd intenționat realitatea, a informat guvernul de la Pesta că în Transilvania, chipurile, numai mitropolitul Șuluțiu, împreună cu doi-trei acoliți, s-ar fi pronunțat pentru autonomie și împotriva uniunii. Ca urmare, guvernul maghiar a încercat să-l înlăture pe mitropolit, sperînd să dea, pe această cale, o lovitură puternică luptei naționale [76].

Încercarea nu a reușit. Guvernul, interpelat energic de Al. Roman, în ședința dietei din 25 iunie 1867 [77] și de teama izbucnirii unor mișcări revoluționare în Transilvania [78], a renunțat la tentativa sa de a-l înlătura din scaun pe Al. Șterca—Șuluțiu.

Analizînd lupta pentru autonomia Transilvaniei, în anii 1866—1868, nu putem face abstracție de activitatea desfășurată de deputații români care au luat parte la lucrările dietei de la Pesta. Reduși ca număr, supuși unui tratament umilitor din partea majorității care nu admitea nici măcar titlul de deputat al Ardealului și îi excludea pe cei care nu cunoșteau limba maghiară [79], deputații români din Transilvania sau din Comitatele din vest au depus eforturi lăudabile pentru apărarea autonomiei Transilvaniei considerată drept condiție esențială pentru menținerea ființei naționale [80].

În cadrul dietei de la Pesta, deputații români, cum ar fi Ilie Măcelariu, Iosif Hodoș, Alexandru Roman ș.a., s-au străduit să demonstreze, *în ciuda manevrelor majorității* [81], dreptul incontestabil al Transilvaniei la autonomie și independență legislativă. Astfel, pentru a nu da decît acest exemplu, Ilie Măcelariu, în ședința dietei din 24 noiembrie 1868, pe baza argumentelor istorice și de drept internațional, a precizat că Transilvania „s-a bucurat pururea de guvernămînt și legislațiune

[74] Joszef Galántai, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 149.
[75] Bibl. Acad. Fond. G. Barițiu, Corespondență, Mss. 975, f. 313.
[76] Ibidem, Mss. 1001, f. 30.
[77] Teodor V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 188—189.
[78] Bibl. Acad., Fond G. Barițiu, Corespondență, Mss. 1001, f. 31.
[79] Teodor V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 144, 167—168.
[80] „Albina", III, nr. 122 din 28 noiembrie/10 decembrie 1868.
[81] Teodor V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 820, 823.

autonomă, separată"[82]. În virtutea acestei credinţe, deputatul român considera drept nul şi neavenit votul dietei din Cluj în ceea ce priveşte încorporarea principatului la Ungaria[83].

Atitudinea lui Ilie Măcelariu nu a fost singulară. Pe aceleaşi poziţii s-au situat şi ceilalţi deputaţi români din Transilvania[84].

Iniţial, participarea deputaţilor ardeleni în dieta de la Pesta a fost violent criticată. S-au răspîndit chiar foi volante în care se condamna, în termeni foarte aspri, prezenţa acestor deputaţi în dieta ungară[85].

În numele autonomiei Transilvaniei, participanţii la lucrările dietei pestane nu au fost recunoscuţi drept reprezentanţi ai intereselor naţiunii române. Aceasta sublinia mai puternic refuzul românilor de a accepta autoritatea legilor adoptate fără consultarea voinţei lor, de a accepta compromisul de la 1867. Aşa se explică de ce, în unele materiale de epocă, participanţii la dietă au fost calificaţi chiar trădători ai intereselor naţionale[86].

Această problemă necesită, credem, unele explicaţii. De o trădare a intereselor naţionale nu poate fi vorba. La timpul său, George Bariţiu, bun cunoscător al epocii, a precizat, în istoria sa, că „n-au fostu niciunu tradatoriu între români"[87]. Deputaţii, care au participat la Pesta, au crezut, la început, în declaraţiile liberale ale unora dintre conducătorii maghiarilor[88] şi, în virtutea acestei convingeri, s-au aşteptat la o rezolvare democratică a problemei naţionale[89].

Pentru a dovedi că lucrurile stau aşa, socotim util să facem apel la explicaţiile date de Ilie Măcelariu, unul din cei mai activi apărători ai cauzei naţionale. Acesta, informîndu-l, în martie 1867, pe George Bariţiu despre activitatea sa parlamentară îşi motiva prezenţa la Pesta prin aceea că a „speratu încă odată, că naţiunea română are de aşteptat vreun feliu de libertate de la Pesta"[90].

Această conduită s-a dovedit în curînd iluzorie. Încercarea lui Ilie Măcelariu de a vorbi în româneşte, încercare care a stîrnit o adevărată furtună în dietă[91] şi era să-l coste chiar viaţa pe îndrăzneţul orator[92], este elocventă pentru „democratismul" claselor conducătoare din Ungaria. Experienţa parlamentară din anii 1866—1868 a demonstrat, pînă la evidenţă, că românii din Transilvania nu aveau nimic de

---

82 *Ibidem*, 463.
83 *Ibidem*.
84 *Ibidem*, 49—52, 53, 149—150, 825, 834.
85 Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 975, f. 392, Vezi Bujor Surdu, *op. cit.*, anexa I, p. 206—207.
86 Ibidem.
87 George Bariţiu, *op. cit.*, p. 436.
88 Eugen Brote, *op. cit.*, p. 67.
89 I. Puşcariu, *Notiţe despre întîmplările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 117.
90 Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 997, f. 43.
91 Teodor V. Păcăţianu, *op. cit.*, p. 140—141.
92 Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 997, f. 44.

aşteptat de la dieta din Pesta, ceea ce îi va determina, în viitor, să se pronunţe pentru metoda pasivismului.

Cu toate acestea, lupta deputaţilor români a avut un larg răsunet în Transilvania şi chiar peste Carpaţi. Activitatea desfăşurată de Ilie Măcelariu, Iosif Hodoş ş.a. a fost urmărită cu multă atenţie şi a întîlnit adeziunea unanimă a transilvănenilor. Manifestaţiile organizate în cinstea lui Ilie Măcelariu la Cluj [93] sau a lui Iosif Hodoş la Abrud [94], sînt elocvente în acest sens. De asemenea, numeroasele scrisori trimise lui Iosif Hodoş din Braşov, Sibiu, Zarand, Blaj, Dobra Hunedoarei, Făgăraş, Răşinari etc. [95] dovedesc cu prisosinţă că lupta pentru autonomie era sprijinită de toate categoriile sociale din Transilvania, care erau conştiente, după cum spunea A. Papiu Ilarian, „că Transilvania liberă şi independentă e unica scăpare a naţionalităţii române din Dacia superioară" [96].

În aceste condiţii, şi mai ales după încercarea lui Ilie Măcelariu de a vorbi în limba română, atitudinea faţă de participanţii la lucrările dietei de la Pesta a suferit o mare schimbare. [97] Astfel, chiar Bariţiu, promotorul pasivismului, a aprobat, în ultimă instanţă, activitatea acestor deputaţi întrucît, după cum scria el în „Gazeta Transilvaniei", „cine scie la ce va mai fi bună încă şi acéstă încercare cadiuta. Istoria nu stă, ci ea curge ca şi Dunărea" [98].

Demn de remarcat ni se pare şi faptul că fruntaşii luptei naţionale s-au străduit să facă cunoscută problema transilvană şi peste hotare pentru a trezi, în felul acesta, interesul şi simpatia unor puteri europene faţă de cauza românilor. În acest scop s-a redactat, în cursul anului 1867, un memoriu destinat străinătăţii, în care se sublinia între altele, locul important ce-i revenea Transilvaniei în dezlegarea complicatelor probleme ale sud-estului european. Interesaţi să cîştige sprijinul puterilor europene şi, în special pe cel al Franţei, autorii memoriului au căutat să demonstreze, pe baza datelor istorice, lingvistice şi demografice, dreptul incontestabil al Transilvaniei la autonomie şi independenţă legislativă [99].

Mai mult, de rezolvarea dezideratelor naţionale era condiţionată însăşi securitatea dublei monarhii (argumentul exprima tactica de moment, iar nu aderenţa la imperiu); în caz contrar nu era exclusă „o surpriză neasemanatu mai neplăcută decîtu a fostu cea din anul 1848" [100]. În plus, fapt semnificativ, se atrăgea atenţia puterilor europene că

[93] Ibidem, Mss. 993, f. 254.

[94] „Gazeta Transilvaniei", XXX, nr. 32, din 26 aprilie/8 mai 1867, p. 125.

[95] Enea Hodoş, *Din corespondenţa lui Simeon Bărnuţiu*, Sibiu, 1944, p. 92—98.

[96] *Ibidem*, p. 92.

[97] George Bariţiu, *op. cit.*, p. 441; „Federaţiunea", I, nr. 100 din 6/18 iulie 1868, p. 391.

[98] „Gazeta Transilvaniei", XXX, nr. 16 din 26 februarie/10 martie 1867, p. 62.

[99] Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 975, f. 311—314.

[100] Ibidem, f. 314.

nerezolvarea problemei transilvane nu va lăsa indiferent nici statul român, România „nu-şi va afla liniştea sa, ci va fi sbuciumată şi svîrcolită la tóte mişcările de nemulţumire socială şi politică, care se voru ivi din tempu în tempu în Transilvania. La consecinţiele ulterióre, subliniau autorii, póte combina ori şi cine" [101].

Acest memoriu, „redigiatu de români emininţi din Transilvania" [102], a fost publicat în 1868 în „L'Etoile d'Orient" care apărea la Bucureşti cu scopul expus de a apăra cauza naţionalităţilor din sud-estul Europei. Ulterior, a fost reprodus şi în unele ziare româneşti, cum ar fi „Românul" şi „Federaţiunea", ambele publicîndu-l în numerele din 26 octombrie 1868.

Pe aceeaşi linie, se pot înscrie şi alte acţiuni, între care menţionăm bogata activitate ziaristică a lui Alexandru Mocioni. Acesta, în anii 1867—1868, a publicat, în ziare ca „Reforme", „Zukunft", „Politik", numeroase articole în care a pledat, cu competenţă, pentru drepturile naţionale ale românilor [103]. De asemenea, nu este lipsită de interes activitatea de popularizare a memoriului din decembrie 1866, care a fost reprodus şi comentat în presa străină a vremii [104].

Analizînd lupta pentru autonomie, nu putem face abstracţie de faptul că redobîndirea ei era considerată drept condiţie indispensabilă pentru dezvoltarea mai rapidă a Transilvaniei pe drumul capitalismului. Autonomia, ca act politic, era concepută ca un pas necesar pentru introducerea acelor reforme care să permită organizarea şi dezvoltarea Transilvaniei potrivit „spiritului timpului" [105].

Aşa se explică de ce, în numeroase documente ale vremii, revendicarea autonomiei era însoţită, pe lîngă o analiză amănunţită a situaţiei interne din Transilvania [106], de o serie de propuneri considerate absolut necesare pentru valorificarea potenţelor economice şi spirituale ale principatului. De aceea, în diferite memorii, s-a cerut, printre altele, reorganizarea modernă a justiţiei şi administraţiei pentru a se pune capăt amestecului „înfricoşiatu de legi vechi feudale,. . . * şi de altele absolutistice" [107]. De asemenea, transilvănenii s-au arătat preocupaţi, într-o largă măsură, de stabilirea unui regim care să permită restabilirea creditului, care în urma crizelor cunoscute de imperiul habsburgic în ultimii ani era cu totul zdruncinat [108].

---

101 Ibidem.

102 „Românul", XII, din 26—27 octombrie 1868, p. 619.

103 Teodor B o t i ş, *op. cit.*, p. 118.

104 Bibl. Acad. Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 1002, p .174.

105 Bibl. Acad. Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 975, f. 307.

106 Vezi, spre exemplu, petiţia din decembrie 1866, în George B a r i ţ i u, *op. cit.*, p. 425—429.

107 Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 975, f. 307.

*) Este vorba de legile adoptate în dieta de la Pojon fără a se ţine seama de interesele şi voinţa românilor.

108 Ibidem.

Or, realizarea acestor lucruri nu era posibilă decît într-o Transilvanie autonomă, deoarece, după cum subliniau braşovenii în memoriul prezentat contelui Pechy, în mai 1867, „naţiunea romanesca nu póte fi scapata din totala sa apunere prin nici o legislativa din lume, decîtu numai prin a sa“ [109].

Pornind de la aceste convingeri, bazate în mare parte pe succesele dobîndite în cadrul dietei de la Sibiu, românii vor cere, cu insistenţă, redeschiderea organului legislativ al Transilvaniei, pe baza legii electorale din 1864 [110].

Repetarea insistentă a acestei revendicări nu este întîmplătoare. În rîndurile românilor din Transilvania îşi făcuse loc convingerea, justificată de altfel, că numai într-o asemenea dietă ei ar fi putut impune adoptarea legilor necesare pentru dezvoltarea pe toate planurile a naţiunii române [111]. De aceea, nu este întîmplător că *nihil de nobis sine nobis* a devenit un adevărat crez al luptei naţionale.

Pînă la redobîndirea autonomiei şi redeschiderea dietei transilvane, conducătorii luptei naţionale s-au preocupat, într-o largă măsură, de convocarea unui congres naţional care să stabilească, în noile condiţii, programul politic al românilor. Ideea congresului a apărut ceva mai înainte şi o întîlnim în programul întocmit de George Bariţiu la 6 septembrie 1865 [112].

După încheierea dualismului austro-ungar, necesitatea congresului naţional se face tot mai simţită. Opinia publică era preocupată, într-un grad foarte înalt, de stabilirea unui program unitar, care să precizeze ţelurile şi metodele de acţiune [113]. Hotărîrile adoptate la acest congres trebuiau să constituie un adevărat îndreptar pentru lupta naţională a românilor în condiţiile dualismului. Convocarea congresului era socotită mult mai eficientă — pentru clarificarea ţelurilor luptei naţionale şi pentru înlăturarea disensiunilor dintre grupările politice — decît toate materialele publicate, în legătură cu aceste probleme, în presa românească contemporană [114]. Or, în condiţiile dualismului, realizarea unităţii de luptă a românilor era o problemă esenţială pentru înfăptuirea dezideratelor naţionale.

De aceea, nu întîmplător, problema congresului naţional a preocupat mult opinia publică. Ideea a fost continuu prezentă în memoriile contemporane sau în presa vremii [115]. Un apel emoţionant în favoarea congresului naţional s-a făcut printr-o foaie volantă, care a circulat

---

109 Ibidem.

110 George Bariţiu, *op. cit.*, p. 407, 429 „Gazeta Transilvaniei“, XXX, nr. 61. din 6/18 august 1867, p. 241; ibidem, nr. 35 din 7/19 mai 1867, p. 137; vezi şi Pronunciamentul de la Blaj, în Teodor V. Păcăţianu, *op. cit.*, p. 355.

111 S. Retegan, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 112.

112 *Ibidem*, p. 114—116.

113 Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 1005, f. 300—302, 304.

114 Ibidem, Mss. 992, f. 43—44.

115 Ibidem, Mss. 975, f. 395; „Albina“, III, nr. 55, din 22 mai/6 iunie 1868: „Federaţiunea“, I, nr. 92 din 20 iunie/2 iulie 1868, p. 359.

la începutul anului 1868 pe întreg cuprinsul Transilvaniei. În document, se motiva necesitatea convocării acestui for național, subliniindu-se, între altele, că „numai în congresulu naționalu potemu pretinde drepturile rapite mișielesce: egalitate politică și civile în numele justiției, civilizațiunii și dreptului gințiloru, ca să nu devenimu paria indiana în patria nóstra" [116].

Militînd pentru congresul național, autorii foii volante nu se preocupau numai de starea grea a Transilvaniei din momentul respectiv ci, fapt semnificativ, se gîndeau poate mai mult la viitor. Astfel, subliniind necesitatea congresului, ei atrăgeau atenția că „a nu cere congresu naționalu, este a ne da, înșine, sentiția de mórte, este a lăsa pe fiii noștri legați de mîni și de picióre în lanțiurile sclaviei" [117].

Problema unei acțiuni comune, de mare amploare, care să dovedească adeziunea tuturor românilor la lupta pentru autonomie, a preocupat, în această perioadă, și tineretul aflat la studii în capitala Austriei. Tinerii, prin intermediul lui Grigorie Silași, i-au propus lui Barițiu, în martie 1867, să se inițieze un protest solemn al năsăudenilor și făgărășenilor în care să se condamne încorporarea la Ungaria și casarea autonomiei Transilvaniei. La acest protest, pentru a-i da o valoare cît mai mare, trebuia ulterior, „se se alăture... comunele și corporațiunile române de prin țiera, care cumu voru poté, prin dechiarări simple de consentire" [118].

În vederea realizării în condiții cît mai bune a acestei acțiuni, de mare importanță pentru lupta națională, tinerii de la Viena, ca să dovedească seriozitatea preocupării lor, au întocmit un proiect de protest pe care l-au trimis principalilor conducători ai românilor din Transilvania [119]. Din păcate, pînă în prezent, nu cunoaștem poziția lui Barițiu față de această propunere, care reprezenta în esență, un îndemn la întreprinderea unor acțiuni mai energice pentru apărarea autonomiei Transilvaniei.

Propuneri similare i-au fost făcute lui Barițiu și de alte persoane. Astfel, Sandu Budan a încercat de mai multe ori să-l determine pe Barițiu — caracterizat drept „barbatul cel dintîi al românilor" — să accepte transformarea „Gazetei Transilvaniei" într-un mare ziar politic independent, care să devină, în felul acesta, o puternică armă de luptă împotriva dualismului. Barițiu s-a arătat rezervat și a invocat rigorile cenzurii, cu toate că Budan s-a străduit să-i demonstreze că românii ar „ceti mai multe între rînduri decîtu în rînduri" [120].

Manifestarea cea mai puternică pentru autonomia și independența legislativă a Transilvaniei, între anii 1866—1868, o constituie fără îndo-

---

[116] *Congresulu nationale în Dacia superiórá este necesariu*, în „Federațiunea", I, nr. 48 din 25 martie/6 aprilie 1868, p. 182.

[117] *Ibidem*.

[118] Bibl. Acad., Fond G. Barițiu, Corespondență, Mss. 1002, f. 180.

[119] Ibidem.

[120] Ibidem, Mss. 1005, f. 268—269; 276—277.

ială, celebrul pronunciament de la Blaj, din 3/15 mai 1868 [121]. Pronunciamentul, elaborat cu prilejul aniversării a 20 de ani de la marea adunare națională de pe Cîmpia Libertății, cuprinde, în esență, protestul categoric al românilor împotriva casării autonomiei Transilvaniei și a încorporării forțate a acestui teritoriu la Ungaria [122].

De aceea, după cum observa un contemporan, „în acest pronunțiament nu se pretindea mai puțin decît casarea tuturor hotărîrilor dietei pestane în privința Ardealului, restituirea dietei sibiene și reactivarea tuturor legilor aduse acolo" [123].

Pronunciamentul, redactat într-un ton energic, sintetiza principalele revendicări pentru care au luptat românii în perioada instituirii și organizării dualismului austro-ungar [124]. El reprezintă, putem spune, punctul culminant al unei lupte, care a început cu petiția din decembrie 1866 și a cunoscut, după cum am încercat să arătăm în paginile anterioare, un drum ascendent pînă la 3/15 mai 1868. Puternica manifestație națională de la Blaj, care a avut răsunet în țară și peste hotare [125], nu poate fi pe deplin înțeleasă fără o cunoaștere prealabilă a tuturor acțiunilor anterioare pentru autonomia și independența legislativă a Transilvaniei. Toate acțiunile precedente au pregătit terenul pentru succesul pronunciamentului care, pe drept cuvînt, reprezenta, după cum scria „Federațiunea", „credi̦ulu poporului românu, care nu se póte și nu se va poté amuți neci prin sofisme — mistificațiuni — neci prin tunuri ghintuite" [126].

Revendicarea autonomiei și independenței legislative a întîmpinat o dîrză rezistență din partea oficialităților maghiare. Clasele conducătoare maghiare, dornice să-și exercite dominația asupra altor popoare, și în special asupra Transilvaniei, au refuzat constant luarea în discuție a revendicărilor naționalităților, considerîndu-le periculoase pentru existența statului ungar.

Cererile românilor din Transilvania, care urmăreau dezvoltarea unei vieți naționale proprii, au fost respinse în numele așa numitului drept istoric [127]. Potrivit acestei teorii, de esență pur feudală, Transilvania, chipurile, nu ar fi avut istorie proprie fiind integrată total în miticul regat al sfîntului Ștefan, pe care partizanii dualismului se străduiau să-l reînvie [128]. În conformitate cu această teorie, bazată mai mult pe fabulații decît pe realități istorice, Transilvania ar fi fost cucerită cu sabia și încorporată la statul maghiar iar populația autohtonă s-ar fi încadrat în națiunea maghiară [129].

---

121 N. Iorga, *op. cit.*, p. 230; Al. G. Djuvara, *op. cit.*, p. 27.
122 Teodor V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 355.
123 I. Pușcariu, *op. cit.*, p. 120.
124 Vezi S. Retegan, *Pronunciamentul de la Blaj*, *loc. cit.*
125 Bibl. Acad., Mss. 1005, f. 360.
126 „Federațiunea", nr. 122 din 20 august/1 septembrie 1868, p. 481.
127 Teodor V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 537.
128 *Ibidem*, p. 623.
129 *Ibidem*, p. 702—703.

Obiectivul politic al acestor teorii, care contraveneau flagrant adevărului istoric, nu este greu de aflat. Cercurile conducătoare maghiare, care au ridicat teoria naţiunii politice unitare la rangul de dogmă inatacabilă, au încercat să-şi justifice pretenţiile de dominare asupra altor naţionalităţi prin reînvierea unor tradiţii şi mituri feudale, menite să suplinească, în concepţia lor, lipsa de omogenitate etnică şi teritorială a Ungariei [130].

Reprezentanţii românilor din Transilvania, care luptau pentru autonomie şi arondarea teritoriului ţării după criteriul naţional, nu au lăsat fără răspuns aceste încercări de justificare a politicii de oprimare naţională. Astfel, George Bariţiu, într-o suită de articole trimise ziarului „Românul", a demascat caracterul reacţionar al „dreptului istoric" şi a adus argumente convingătoare prin care demonstra esenţa feudală a acestei teorii [131]. Bun cunoscător al istoriei Transilvaniei, Bariţiu s-a folosit de izvoarele medievale maghiare pentru a demonstra şubrezenia teoriei cuceririi şi încorporării principatului la Ungaria [132]. De asemenea, el a subliniat că dominaţia nobilimii feudale, care era departe de a fi pur maghiară, s-a dovedit la fel de apăsătoare pentru iobagii români şi unguri. Numai aşa se pot explica, argumenta el în continuare, „desele revolte împreunate ale poporului apesatu ungurescu şi românescu în contra neamicului comune, în contra aristocraţiei" [133].

Teoriei reacţionare a dreptului istoric, care încerca să nege existenţa altor naţionalităţi în Ungaria, conducătorii luptei naţionale a românilor din Transilvania i-au opus, în afara argumentelor de ordin istoric, teza dreptului popoarelor la viaţă naţională proprie [134]. Românii din Transilvania, partizani declaraţi ai principiului naţionalităţilor [135], care avea primatul în Europa secolului al XIX-lea [136], nu puteau fi de acord cu o teorie prin care li se nega nu numai trecutul istoric, ci, ceea ce era mai grav, chiar dreptul de a exista ca individualitate etnică [137].

Atitudinea duşmănoasă a claselor conducătoare maghiare, faţă de revendicarea autonomiei Transilvaniei, nu s-a limitat însă numai la invocarea pretinsei legitimităţi istorice, bazată pe încercarea de reînviere a unor tradiţii medievale, perimate. Oficialităţile maghiare s-au

---

130 I. Lupaş, *Mitul „sacrei coroane" şi problema transilvană, loc. cit.*, p. 310.

131 „Românul", X, din 9—10 noiembrie 1866, p. 814.

132 Ibidem.

133 Ibidem, din 17 noiembrie 1866, p. 834.

134 Ibidem, din 12 noiembrie 1866, p. 822.

135 „Albina", III, nr. 81, din 31 iulie/12 august 1868; Teodor V. Păcăţianu, *op. cit*,. p. 479—480; 564, 675.

136 Victor L. Tapié, *Méthodes et problèmes de l'histoire de l'Europe centrale*, în „Etudes d'histoire de relations internationales", Paris, 1966, p. 35.

137 „Gazeta Transilvaniei", XXX, nr. 42 din 31 mai/12 iunie 1867, p. 165.

folosit de argumentele teoretice, după cum aprecia Vasile Maniu, mai mult pentru „a seduce opiniunea publică a Europei, mistificîndu adevĕrulu istoricu, şi, justificîndu incualificabilulu atentatu ce se aduce prin hidosulu dualismu, atît Transilvaniei cît şi Banatului Timişianu" [138].

Guvernul de la Pesta, convins că lupta naţională nu va putea fi stăvilită prin argumente teoretice, a utilizat, în ceea ce priveşte Transilvania, o serie de metode coercitive considerate mult mai eficace pentru realizarea, în noi condiţii istorice, a miticului regat al sfîntului Ştefan. Este îndeobşte cunoscut că în planurile de viitor ale guvernului maghiar Transilvania ocupa un loc deosebit de important. De aceea, după cum observa un contemporan, „Andrássy a şi dechiaratu, dovedind tendinţa de hegemonie, că va lupta pre mórte, pre viaţă pentru uniunea Transilvaniei căci fără dînsa Ungaria nu póte deveni statu independinte" [139].

Ca urmare, oficialităţile maghiare au menţinut în Transilvania o lege a presei restrictivă, care nu permitea dezvoltarea presei politice româneşti, limitîndu-se, în acest fel, posibilităţile de luptă ale românilor [140]. Folosindu-se de legea reacţionară a presei, din anul 1852, autorităţile maghiare au intentat, în primii ani ai dualismului, un şir de procese de presă prin care se urmărea lichidarea sau cel puţin slăbirea rezistenţei românilor faţă de compromisul de la 1867. Calculele guvernanţilor maghiari au dat greş, întrucît fruntaşii luptei naţionale a românilor s-au folosit cu iscusinţă de aceste procese pentru a apăra drepturile Transilvaniei la autonomie şi independenţă legislativă [141].

Procesele de presă sau suspendarea unor ziare româneşti, cum a fost cazul „Gazetei Transilvaniei" în 1868, nu au intimidat pe nimeni. Dimpotrivă. Oprimarea naţională în Transilvania a contribuit, într-un grad foarte înalt, la creşterea spiritului de luptă a românilor şi la întărirea convingerii că revendicările lor erau juste şi legitime [142].

În afara atacurilor la adresa presei româneşti, cercurile conducătoare maghiare au căutat, printr-o lege electorală reacţionară, să limiteze accesul românilor la viaţa politică, pentru a le reduce, în acest fel, cît mai mult posibil, mijloacele de rezistenţă faţă de politica de desnaţionalizare promovată de partizanii dualismului [143]. Dacă adăugăm la aceasta interzicerea adunărilor naţionale, supravegherea poliţie-

---

[138] „Românul", XII, din 27 iunie 1868, p. 545.

[139] Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 1005, f. 361.

[140] George B a r i ţ i u, *Scrieri social-politice*, Teodor P ă c ă ţ i a n u, *op. cit.*, p. 198.

[141] „Federaţiunea", I, nr. 173 din 28 noiembrie/10 decembrie 1868, p. 683—684; ibidem, nr. 179 din 11/22 decembrie 1868, p. 707; Bibl. Acad. Fond. G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 1001, f. 36—37.

[142] Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 999, f. 455. „Federaţiunea", I, nr. 55 din 10/22 aprilie 1868, p. 214.

[143] „Federaţiunea", I, nr. 179 din 11/23 decembrie 1868, p. 707; Eugen B r o t e, *op. cit.*, p. 78.

nească a fruntașilor luptei naționale, menținerea unui regim represiv, destituirile din funcții, numeroasele arestări și condamnări etc. [144], putem să ne facem o imagine aproximativ exactă asupra procedeelor la care a recurs guvernul de la Pesta în vederea înăbușirii luptei pentru autonomia Transilvaniei. Pe drept cuvînt, se sublinia, într-o petiție a românilor din Salagiu, că „asuprirea națiunii române e generale începîndu de la vetrele străbune pînă la sala dietei" [145].

Poziția dușmănoasă a guvernului maghiar, față de revendicarea autonomiei Transilvaniei, nu este de loc întîmplătoare. Cercurile conducătoare maghiare știau foarte bine că redobîndirea autonomiei nu era felul final al luptei românilor din Transilvania. Acestea sperau, după cum recunoștea un călător străin, englezul Charles Bonner, în desăvîrșirea unității de stat, în realizarea statului național unitar [146].

Așa se explică de ce, în perioada instituirii dualismului, transilvănenii sînt continuu acuzați că luptă împotriva integrității statului maghiar, că intenționează să se desprindă de Ungaria și să se unească cu România [147]. De aceea, nu este de loc întîmplător că la Pesta românii erau tratați cu dușmănie și neîncredere, iar orice revendicare națională era calificată drept agitație dacoromanistă [148].

În Transilvania, spre exemplu, în anii 1866—1868, asistăm la o adevărată goană după emisari dacoromaniști, care ar fi fost chipurile trimiși din România pentru a recruta militari demisionați din armata austro-ungară sau pentru a pregăti o eventuală răscoală a românilor [149]. De asemenea, se vorbea în presa maghiară despre o societate secretă, care sub lozinca *sine Dacia nulla salus*, ar milita pentru „reînființarea imperiului daco-roman". Totodată, se atrăgea atenția autorităților că, în Transilvania ar circula proclamații trimise de peste Carpați cu scopul de a ridica populația la luptă pentru realizarea idealului național comun [150].

Guvernul de la Pesta împărtășea întrutotul ideea potrivit căreia românii de pe ambele versante ale Carpaților concepeau autonomia ca o etapă necesară, în condițiile de atunci, pentru realizarea unității depline. Pentru a demonstra acest lucru, socotim deosebit de importantă declarația făcută agentului nostru diplomatic, Radu Ionescu, de către primul ministru ungar, contele Andrássi, unul din autorii compromisului de la 1867. Acesta, în cadrul întrevederii pe care a avut-o

---

144 Teodor V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 198—200; „Federațiunea", I, nr. 158 din 29 octombrie/10 noiembrie 1868, p. 622—624.

145 *Ibidem*, p. 624.

146 I. Lupaș, *Problema transilvană în timpul lui Cuza și Carol I*, Buc., 1946, p. 14.

147 Teodor V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 491, 536, 580, 626, 737.

148 „Albina", III, nr. 45 din 25 aprilie/7 mai 1868; „Gazeta Transilvaniei", XXX, nr. 8 din 29 ianuarie/10 februarie 1867, p. 30; Bibl. Acad., Mss. 1005, f. 338.

149 „Românul", XI din 25—26 noiembrie 1868, p. 1020; ibidem, din 14 decembrie 1868, p. 1075.

150 „Federațiunea", I, nr. 21 din 7/19 februarie 1868, p. 77.

la 25 decembrie 1869 cu Radu Ionescu, i-a declarat categoric că guvernul maghiar nu poate da curs cererii României în ceea ce privește autonomia Transilvaniei, care ocupa un loc important în planurile Ungariei. În același timp, contele Andrássi a subliniat că cererea guvernului român era foarte abilă deoarece, aprecia același: „vous voulez avoir la Transylvanie offerte par nous mêmes, qui, en la constituant comme vous le demandez, nous ne ferons que vous la préparer pour qu'elle puisse, dans certaines eventualités, passer plus facilement de votre côté" [151].

Punctul de vedere exprimat de Andrássi nu era singular. Pe aceeași poziție se situau toți oamenii politici din Ungaria, ceea ce explică, în mare măsură, numeroasele atacuri la adresa României, al cărui guvern era acuzat, în presă sau în parlament, că intenționează să trimită armata peste Carpați pentru a realiza, pe această cale, desăvîrșirea unității de stat [152]. De aceea, revendicările românilor din Transilvania erau refuzate continuu, iar cei care le susțineau erau întîmpinați cu „mergeți în Valachia, acolo e ţiera vóstra" [153].

Lupta pentru autonomia Transilvaniei nu a fost purtată dintr-un interes provincial, îngust regional, așa cum încercau să demonstreze unii oameni politici maghiari [154]. Românii, adepți declarați ai principiului naționalităților, nu doreau o revenire la evul mediu, ci luptau pentru crearea condițiilor necesare realizării deziderатelor majore ale întregii națiuni. De aceea, luptînd pentru autonomie, ei vizau scopuri mai înalte și aveau în vedere, după cum îi scria Grigorie Silași lui George Barițiu, „misiunea loru providențială făcia cu întréga romanime" [155]. Pornind de la acest punct de vedere, reprezentanții românilor din Transilvania aveau convingerea că luptînd pentru autonomie ei lucrau „mai multu pentru viitorulu decîtu pentru presintele nostru" [156]. În același sens se pronunța, în aprilie 1868, și I. C. Dragăscu care îi scria lui Barițiu că „noi nu tientimu numai la libertate, ci și la o independința absolută, scii așia cum ni place noue a o visa" [157].

Ce înțelegeau transilvănenii prin viitor și independență absolută nu este greu de înțeles. Nimeni nu mai poate susține că, în deceniul al șaptelea al secolului trecut, românii din Transilvania ar fi așteptat rezolvarea dorințelor lor de la Viena. Același Dragescu, în scrisoarea sa din 5 aprilie 1868, preciza că românii nu se gîndeau să schimbe

---

[151] Vasile M. Kogălniceanu, *Acte și documente...*, Buc., 1895, p. 16—17.

[152] Teodor V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 561, 646; „Federațiunea", I, nr. 159 din 31 octombrie/12 noiembrie 1868, p. 628; ibidem, nr. 179 din 11/23 decembrie 1868, p. 708; ibidem, nr. 181 din 17/29 decembrie 1868, p. 715; „Românul", XII, din 28 august 1868, p. 735, ibidem, din 18 martie 1868, p. 23.

[153] Bibl. Acad., Fond G. Barițiu, Corespondență, Mss. 1002, f. 185.

[154] Teodor V. Păcățianu, *op. cit.*, p. 519, 535, 574.

[155] Bibl. Acad., Fond G. Barițiu, Corespondență, Mss. 1002, f. 180.

[156] „Federațiunea", I, nr. 116 din 6/18 august 1868, p. 457.

[157] Bibl. Acad., Fond G. Barițiu, Corespondență, Mss. 1005, f. 343.

dominaţia Pestei cu cea a Vienei, întrucît aceasta „ar însemna a exila pre Satanu prin Belzebutu" [158]. Conştienţi de obiectivele pe care le aveau de realizat în viitor, transilvănenii, avînd atîtea experienţe amare, nu aşteptau nimic de la alţii, deoarece, după cum aprecia un contemporan, „din graţia lui D-zeu şi a străiniloru niciodată nu vomu fi liberi şi independenţi" [159].

Condiţiile interne în care transilvănenii îşi desfăşurau lupta naţională nu le-au permis acestora să-şi afişeze întotdeauna idealul pentru care militau [160]. Aşa, spre exemplu, consulul Franţei la Bucureşti, Avril, îl informa pe ministrul său de externe, la 8 septembrie 1866 că, după opiniile lui V. Babeş şi Al. Mocioni, transilvănenii ar dori unirea cu România, „mais cette éventualité est très dangereuse, car en pareil cas l'Autriche et la Hongrie dépenseraient plutôt leur dernier homme que d'abandonner la Transylvanie, et la lutte serait par trop inégale" [161].

Cu toate acestea, românii din Transilvania nu au renunţat la lupta pentru realizarea idealului lor naţional. Chiar dacă nu au spus-o întotdeauna direct, ei au lăsat să se înţeleagă că luptînd pentru autonomie şi drepturi naţionale, luptă pentru viitor. Ideea a fost exprimată deosebit de clar în ultimul număr al ziarului „Albina", ziar care şi-a cîştigat merite deosebite în lupta împotriva dualismului austro-ungar. Astfel, în cuvîntul de „adio" adresat cititorilor la 12 ianuarie 1877, redacţia se mîngîia cu speranţa că tot ce s-a publicat în coloanele acestui ziar „nu se poate să nu fi pătruns, să nu fi încolţit şi prins rădăcină în piepturile române", indicînd „calea din robia Vavilonului spre pămîntul făgăduinţei, spre România şi împărăţia lui Traian" [162].

In studierea luptei pentru autonomia Transilvaniei, pentru o mai bună înţelegere a sensului acestei revendicări, trebuie să avem în vedere un factor deosebit de important; existenţa statului naţional român creat în 1859. Fără analiza interdependenţei dintre lupta naţională a românilor şi existenţa statului naţional nu putem înţelege suficient caracterul progresist al revendicării autonomiei şi independenţei legislative. Existenţa statului naţional român a dat, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, perspective cu totul noi luptei pentru autonomie şi i-a imprimat un conţinut deosebit în raport cu revendicarea similară a cehilor, care doreau să rămînă cel puţin în perioada respectivă, în cadrul Austriei.

Crearea şi întărirea continuă a statului român explică în mare măsură şi dîrzenia cu care transilvănenii au luptat pentru redobîndirea

---

158 Ibidem.

159 Ibidem, f. 342.

160 Ibidem, f. 339.

161 Paul Henry, *op. cit.*, p. 450, doc. 387.

162 I. Lupaş, *Contribuţii la istoria ziaristicii române ardelene*, Sibiu, 1926, p. 21.

autonomiei. Astfel, într-o corespondenţă din Transilvania trimisă ziarului „Românul" se sublinia că românii „voiescu şi pretindu pînă la sînge autonomia Transilvaniei", pentru a-şi putea păstra naţionalitatea „pentru timpuri mai firesci" [163].

Transilvănenii îşi legau cele mai frumoase aspiraţii de existenţa şi consolidarea tînărului stat, în care vedeau „Piemontul" românismului. Statului român, în concepţia de atunci, trebuia să-i revină rolul determinant în lupta naţională a întregului popor.

România realizată prin Unirea din 1859 era considerată, în corespondenţele trimise din Transilvania, precum şi în broşurile contemporane, drept „mama comună, focariu alu patriei române, securu şi puternicu" [164]. Unirea din 1859 „a fost primulu pas spre marele viitoru" [165], în realizarea căruia statului român, ajutat de transilvăneni, îi revenea rolul principal [166]. Realizarea acestei misiuni istorice era privită de cei de peste munţi în strînsă legătură cu cucerirea independenţei de stat a României. Astfel, în legătură cu acest lucru, ziarul „Federaţiunea" preciza: „dorim mai vîrtosu independinţia României libere, ca întîiulu pasu necesariu spre împlinirea misiunii sale" [167].

Atenţia acordată de transilvăneni rolului României în desăvîrşirea unităţii de stat explică interesul deosebit pe care l-au manifestat aceştia în ceea ce priveşte situaţia politică şi dezvoltarea economico-culturală a statului de peste Carpaţi. În legătură cu aceasta, deosebit de interesantă ni se pare precizarea făcută într-o scrisoare trimisă la 22 iunie 1867 din Cluj, pentru „Românul", în care se arăta că „românii noştri încă şi astăzi suntu mai îngrijaţi de sórtea şi de viitorulu Principateloru Românesci unite de cîtu de viitorulu loru" [168].

Demn de remarcat este şi faptul că transilvănenii nu s-au ferit să critice luptele politice interne, frămîntările sterile, care puteau împiedica introducerea reformelor menite să consolideze şi să dezvolte statul. Oamenilor politici din România li se atrăgea atenţia asupra sarcinilor naţionale pe care trebuiau să le rezolve. Aşa, spre exemplu, într-o corespondenţă din Alba Iulia, li se spunea acestora textual: „Purtaţi răspunderea românimei întregi. De inteligenţa şi buna vóstră politică atîrnă viitorulu a zece milióne de români" [169].

Dezvoltarea statului român era urmărită cu o deosebită atenţie în Transilvania, unde succesele obţinute pe plan politic sau economic găseau un deosebit ecou. Votarea unor legi, cum ar fi legea armatei

---

163 „Românul, X, din 22 septembrie 1868, p. 662.

164 Ibidem, X, din 5 noiembrie 1866, p. 802—803; V. Maniu, *Unitatea latină*, Buc., 1867, p. 71.

165 V. Maniu, *op. cit.*, p. 38.

166 „Românul", X, din 5 noiembrie 1866, p. 802—803; ibidem, din 11 decembrie 1866, p. 910.

167 „Federaţiunea", I, nr. 18 din 2/14 februarie 1868, p. 65.

168 „Românul", X, din 17 iunie 1867, p. 501.

169 Ibidem, din 20/21 februarie 1862, p. 146.

din 1868 sau concesiunea căilor ferate din acelaşi an, s-au bucurat de o mare atenţie în Transilvania" [170]. După construirea căilor ferate, Carpaţii, care niciodată nu au fost zid despărţitor între români, vor exista, după cum se scria în „Albina" „numai ca fortificaţie naturali în timpu de lipsa, dar nu şi ca pedeca comunicaţiunii" [171].

Încrederea în rolul statului român, conştiinţa comunităţii intereselor au contribuit la intensificarea într-un grad foarte înalt a legăturilor dintre românii de pe ambele versante ale Carpaţilor şi la creşterea speranţelor în desăvîrşirea unităţii de stat. Această speranţă a fost deosebit de mare în anii 1867—1868 cînd împrejurările internaţionale păreau să favorizeze visurile de unitate şi independenţă ale poporului român. Mai mult, guvernul român a lucrat în acest sens, iar oamenii politici din România, în întrevederile lor cu transilvănenii, le-au dat asigurări acestora că ziua realizării Dacoromaniei nu este departe. Referitor la această problemă, menţionăm, între altele, o scrisoare din 5 aprilie 1868 a lui I. C. Drăgescu prin care G. Bariţiu era informat despre discuţiile purtate la Viena pe tema Dacoromaniei, cu Dimitrie şi I. C. Brătianu. Astfel, în legătură cu asigurările date de oamenii politici români, Drăgescu îi relata lui Bariţiu că „încîtu pentru daco-România eu nu sciu ce se mai credu. Sciţi că aici petrece de cîteva luni un personagiu mare din România; de cîteva ḑile e şi frate-seu aici. Unele cuvinte ale acestuia me entuziasmară într-o ḑi fórte tare" [172]. Or, motivul entuziasmului nu putea fi decît în legătură cu posibila desăvîrşire a unităţii de stat. De altfel, ideile de care erau animaţi românii de pe ambele părţi ale Carpaţilor au fost afirmate categoric cu prilejul deschiderii lucrărilor „Societăţii academice" din august 1867. La Bucureşti, transilvănenii şi-au exprimat deschis dorinţa de Unire cu Ţara, au dat friu liber simţămintelor de care erau animaţi, au dovedit cu prisosinţă că apărînd autonomia se gîndeau la viitor, se gîndeau la desăvîrşirea unităţii de stat [173].

Că lucrurile stau aşa, o dovedeşte, între altele, şi puternicul ecou pe care l-a avut lupta pentru autonomia Transilvaniei în opinia publică din România. În presa din România sau într-o serie de broşuri, datorate bănăţeanului Vasile Maniu, problema autonomiei şi independenţei legislative a Transilvaniei, ocupă un loc deosebit de larg.

Atenţia acordată acestei probleme nu este întîmplătoare. În numeroase articole publicate în „Românul" şi „Perseverenţa" se apărau drepturile Transilvaniei la autonomie pe baza unor argumente de ordin istoric, lingvistic, juridic, demografic, pentru a se demonstra, în

---

170 Arh. ist. a Inst. de ist. Cluj, Fond I. Antonelli, doc. 151; „Federaţiunea", I, nr. 79 din 25 mai/6 iunie 1868, p. 309; ibidem, nr. 102 din 7/19 iulie 1868, p. 396—398.

171 „Albina", III, nr. 6 din 17/29 ianuarie 1868; ibidem, nr. 10 din 26 ianuarie/7 februarie 1868.

172 Bibl. Acad., Fond G. Bariţiu, Corespondenţă, Mss. 1005, f. 342.

173 Vezi, Dan Berindei, *op. cit.*

final, dreptul românilor de pe ambele părţi ale Carpaţilor la făurirea statului naţional unitar, liber şi independent.

Analiza luptei naţionale a românilor din Transilvania împotriva instituirii şi organizării dualismului austro-ungar ne permite, credem, să evidenţiem faptul că în anii 1866—1868 a existat o largă mişcare protestatară împotriva compromisului de la 1867, mişcare care avea drept scop apărarea fiinţei naţionale şi pregătirea condiţiilor necesare pentru înfăptuirea măreţului deziderat al poporului român, desăvîrşirea unităţii de stat.

De asemenea, socotim important faptul că lupta naţională din anii 1866—1868 a avut sprijinul netăgăduit al tuturor categoriilor sociale, întrucît dualismul a afectat interesele vitale ale întregului popor român. De aceea, am încercat să subliniem că nu este vorba de o luptă limitată la vîrfurile intelectualităţii, ci de o mişcare de masă, de rezistenţa unui întreg popor faţă de un regim care urmărea să nimicească naţionalităţile.

Studierea atentă a perioadei 1866—1868 permite evidenţierea unui fapt deosebit de important; legătura indisolubilă dintre lupta transilvănenilor şi existenţa statului naţional român, considerat, în epoca respectivă, drept „Piemontul românismului". Existenţa statului naţional român a avut o influenţă deosebită asupra luptei transilvănenilor care nu au pierdut nici un moment din vedere înfăptuirea dezideratului major al poporului nostru. În acest context, am încercat să relevăm faptul că lupta pentru autonomia Transilvaniei a avut un profund caracter progresist, întrucît ea a fost concepută ca o etapă pentru desăvîrşirea unităţii de stat.

LA LUTTE DES ROUMAINS DE TRANSYLVANIE CONTRE L'ÉTABLISSEMENT DU DUALISME AUTRICHIEN-HONGROIS (1866—1868)

Résumé

La lutte du peuple roumain pour l'indépendance et l'achèvement de son unité politique c'est un des problèmes fondamentaux de l'histoire moderne de la Roumanie qui a beaucoup préoccupé et préoccupe encore nostre historiographie. Dans le grand mouvement pour l'accomplissement des désiderats nationaux la lutte des Roumains transylvains contre le dualisme autrichien-hongrois occupe une place très importante, ce qui explique d'ailleurs la continuelle préoccupation de nos historiens pour l'éclaircissement du problème.

En utilisant un riche matériel, tant publié que d'archives, l'auteur se propose d'étudier un aspect moins connu de la lutte des Roumains transylvains pour l'unité et l'indépendance. Il s'agit, pour l'essentiel, du commencement de la lutte nationale contre le régime dualiste. On insiste

sur l'importance et la signification de la révendication de l'autonomie de la Transylvanie dans les nouvelles conditions historiques, créées par l'institution du dualisme. L'analyse des documents permet de conclure que la lutte pour l'autonomie constitue une partie intégrante du mouvement général pour le parachèvement de l'unité d'état. Pour ce temps-là, la conquête de l'autonomie était conçue comme une étape vers l'achèvement de l'unité d'état. En luttant pour l'autonomie, les Roumains luttaient en fait pour cette unité. En conséquence, cette lutte ne s'est pas développée pour un intérêt provincial, mais répond à l'intérêt de la nation roumaine toute entière.

Dans le même temps l'auteur démontre que la lutte des Roumains transylvains contre l'institution du dualisme n'est pas seulement le fait d'une élite intellectuelle, mais représente un ample mouvement soutenu par toutes les catégories sociales. Tous les événements des années 1866—1868 le démontrent jusqu'à l'évidence.